

I. Problematyka biblijna

Ks. Antoni Paciorek

Wydział Teologiczny KUL, Lublin

POTRÓJNE KUSZENIE JEZUSA W OPISIE PIERWSZEGO EWANGELISTY (MT 4,1-11)

Opowiadanie o kuszeniu Jezusa, które u ewangelisty Mateusza następuje bezpośrednio po chrzcie w Jordanie, zdaje się stanowić odpowiedź na pytanie, w jaki sposób zachowuje się Syn Boży, w jaki sposób zachowuje się Ten, w którym Bóg ma upodobanie. W niniejszym artykule zamierzamy objaśnić nieco ową odpowiedź zawartą w perykopie Mt 4,1-11. Najpierw przyjrzymy się problematyce literackiej perykopy (I), następnie spróbujemy ukazać jej szczegółową teologiczną wymowę (II), aby w trzecim i końcowym podejściu uwypuklić jej bardziej ogólne teologiczno-pastoralne aspekty.

I.

Opowiadanie o kuszeniu (4,1-11) łączy się z poprzedzającą perykopą o chrzcie Jezusa przy pomocy kluczowego pojęcia „Syn Boży” Pomiędzy wprowadzeniem (4,1-2) oraz zakończeniem (4,11) znajduje się właściwe opowiadanie o kuszeniu. Obejmuje ono trzy kuszenia, każde z nich zakończone cytatem biblijnym. Pokusa pierwsza: przemienić kamienie w chleb (ww. 3-4), druga: rzucić się ze szczytu świątyni (ww. 5-7), 3), trzecia: oddać pokłon diabłu w zamian za królestwa świata (ww. 8-10). Ich prezentacja posiada stały schemat: a) lokalizacja pokusy, b) pokusa, c) odpowiedź Jezusa. Trzy razy odpowiada Jezus przytaczając Księgę Powtórnego Prawa. Uderza fakt powoływania się na Pismo Święte ze strony Kusiciela (w. 6), a także brak formuły poprzedzającej w pokusie ostatniej: „Jeśli jesteś Synem Bożym...” (w. 9). Pokusy ujawniają pewne stopniowanie. Z pustyni Jezus wiedziony jest na świątynię, a w końcu na wysoką górę, skąd wzrok pada na

królestwa całego świata. Schematycznie struktura perykopy przedstawia się następująco:

- 1) Wprowadzenie (ww. 1-2)
- 2) Pokusa pierwsza: przemienić kamienie w chleb (ww. 3-4)
  - a) lokalizacja pokusy (w. 3a – pośrednio, por. w.1)
  - b) pokusa (w. 3b)
  - c) odpowiedź Jezusa (w. 4)
- 3) Pokusa druga: rzucić się ze szczytu świątyni (ww. 5-7)
  - a) lokalizacja pokusy (w. 5)
  - b) pokusa (w. 6)
  - c) odpowiedź Jezusa (w. 7)
- 4) Pokusa trzecia: oddać pokłon (ww. 8-10)
  - a) lokalizacja pokusy (w. 8)
  - b) pokusa (w. 9)
  - c) odpowiedź Jezusa (w. 10)
- 5) Zakończenie (w. 11).

Jako wprowadzenie do perykopy (1,1-2) oraz jej zakończenie (1,11) wykorzystane zostały sformułowania Marka (Mk 1,12n.). Co do reszty omawiana perykopa wykazuje ścisły paralelizm z opowiadaniem u Łukasza 4,1-13. Z tego powodu pochodzenie jej ze źródła Q dla tych, którzy uznają jego istnienie, nie podlega wątpliwości.¹ Charakterystyczne lukanizmy w opowiadaniu Łukaszowym (np. „pełen Ducha Świętego”, „w tych dniach”, „władza”, „w jednej chwili” sugerują, że relacja Mateusza jest bliższa Q. Także gdy chodzi o porządek kuszenia (Mt: pustynia, narożnik świątyni, wysoka góra – Łk: pustynia, widok na królestwa świata, narożnik świątyni), bardziej pierwotny układ zachował się u Mateusza. Łukasz zmienia porządek ze względu na swą geograficzną perspektywę (punkt kulminacyjny: Jerozolima). U Mateusza zauważamy nie tylko pierwotne – jak się wydaje – stopniowanie: pustynia, narożnik świątyni, wysoka góra, ale także cytaty z Powtórzonego Prawa (LXX) pojawiają się harmonijnie w odwrotnym kierunku do kolejno przedkładanych pokus (Pwt 8,3 w Mt 4,4; Pwt 6,16 w Mt 4,7; Pwt 6,13 w Mt 4,10). Trudno powiedzieć, czy Marek znał opowiadanie w Q dokonując skrótów, czy też przekazał to, co było w jego posiadaniu. Być może Mateusz pod wpływem Marka wspomina w zakończeniu o usługiwaniu aniołów (nie ma tego u Łukasza). Mateusz i Łukasz natomiast zgodnie pomijają Markową uwagę o Jezusie przebywającym „ze zwierzętami” (Mk 1,13).

W kwestii gatunku literackiego opinie są podzielone. Niektórzy uważają, że mamy tu do czynienia z midraszem hagadycznym.² Wydarzenie kuszenia Jezusa zostało objaśnione jest przy pomocy cytatów z Pwt. W ten

¹ Zob. P. H o f f m a n n, *Die Versuchungsgeschichte in der Logienquelle*, BZ NF 13 (1969), s. 208-209; D. Z e l l e r, *Die Versuchungen Jesu in der Logienquelle*, TThZ 89 (1980), 61-62; A. P a c i o r e k, *Q – Ewangelia Galilejska*, Lublin: TN KUL 2000, s. 253 nn.

² B. G e r h a r d s o n, *The Testing of God's Son (CB.NT 2/1)*, Lund 1966, s. 11.

sposób została ukazana tożsamość Jezusa jako Syna Bożego, Jego posłuszeństwo i zaufanie względem Ojca oraz natura Jego mesjaństwa. Taki gatunek literacki nie sprzeciwia się historyczności podstawowego wydarzenia jako przeżycia wewnętrznego. Inni utrzymują, że charakter literacki perykopy zbliżony jest do rabinackiej dysputy, w której zwykło się popierać dane twierdzenie argumentem skrypturystycznym.³ Niezwykłość występujących tu osób – Jezus i diabeł przenosi kontrowersję na obszar ponadhistoryczny.

Wszyscy trzej synoptycy umiejscawiają wydarzenie kuszenie Jezusa na Pustyni Judzkiej, prawdopodobnie niedaleko od miejsca, gdzie Jan chrzczył. Dwie spośród pokus mają inną lokalizację. Druga ma miejsce na narożniku świątyni (w. 5),⁴ trzecia natomiast na bardzo wysokiej górze (w. 8). Wszystko to sugeruje, że pokusy należy rozumieć raczej jako subiektywne doświadczenie Jezusa niż fizyczne przeniesienie Jezusa w sposób cudowny na poszczególne miejsca. Przemawia za tym również fakt, że nie ma tak wysokiej góry, z której można byłoby zobaczyć wszystkie królestwa świata (w. 8). Warto tutaj pamiętać, że powiązanie między postem a wizjami pojawia się w tekstach biblijnych i judaistycznych.⁵ Tzw. środowiskiem życiowym („Sitz im Leben”) dla dysputy pomiędzy Jezusem a szatanem, tak jak jest ona przekazana w omawianej perykopie, jest najwidoczniej spór judeochrześcijańskich wspólnot z politycznym mesjanizmem, który w latach poprzedzających wybuch wojny żydowskiej dochodził do głosu w niektórych kręgach palestyńskich. Ów sprzeciw wobec mesjaństwa politycznego ujawnił się z pewnością w życiu ziemskim Jezusa. Przyjmując rzeczywistość tego sprzeciwu w życiu Jezusa, łatwo zrozumieć, że Jezus mówił swym uczniom o pokusach szatana, o swej walce przeciwko niemu oraz o swoim nad nim zwycięstwie. Ostatecznie zatem można powiedzieć, że mamy tu do czynienia z rzeczywistym, choć subiektywnym przeżyciem Jezusa przekazanym przez uczniów, w celu wzmocnienia uczniów w obliczu czekających ich prób i doświadczeń. Sposób wyrażenia tego przeżycia otrzymał formę pozahistoryczną.⁶

II.

Na początku analizy egzegetycznej powyższej perykopy warto uzmysłowić sobie główne trzy kierunki interpretacji opowiadania. Interpretacja pierwsza głosi, że kuszenie odnosi się do Jezusa jako Mesjasza. Pokusy są zatem pokusami mesjańskimi. Jezus jednak nie pozwala się odciągnąć od misji wyznaczonej Mu przez Ojca. Odrzuca więc pokusy wskazując, że Jego

³ J. G n i l k a, *Das Matthäusevangelium (HTKNT, I)*, Freiburg etc., Herder 1993, s. 83.

⁴ A. C h a d a m, *Miejsce drugiego kuszenia P. Jezusa (Mt 4,5; Łk 4,9)*, RBL 1 nr 4 (1948), s. 209-212; W. S m e r e k a, *Potrójne kuszenie Chrystusa na tle marzeń mesjańskich (Mt 4,1-11)*, RBL 9,1-3 (1956), s. 33-51.

⁵ Por. Dn 10,3; 4 Ezd 5,20; Bar 20,5-6.

⁶ Por. J. G n i l k a, dz. cyt., s. 92; zob. także: J. D u p o n t, *Versuchungen Jesu in der Wüste*, (SBS 37) Stuttgart 1969, s. 104-123.

godność mesjańska i synowska nie ma nic wspólnego z politycznym mesjanizmem, także tym propagowanym przez zelotów. Odrzuca opinię, że Mesjasz powinien uwiarygodnić się poprzez spektakularne czyny i okazać się całemu światu jako wybawca. Druga interpretacja jest interpretacją parenetyczną albo paradygmatyczną. Oznacza to, że Jezus jest kuszony jako człowiek pobożny i sprawiedliwy. Przez swoje zachowanie w pokusach daje odpowiedzi, które są wskazaniem dla wszystkich ludzi stających w obliczu pokusy. Tak np. jeśli Jezus, który mógł zażądać usług od aniołów, odrzucił taką możliwość, o ileż bardziej człowiekowi nie godzi się wymagać w konkretnej sytuacji natychmiastowej Bożej pomocy. Jeśli za cenę panowania nad całym światem Jezus nie oddał pokłonu diabłu, to chrześcijanie nie powinni wielbić kogokolwiek poza Bogiem. Nawet jeśli chrześcijanie podlegać będą innego rodzaju pokusom, rzeczą istotną dla chrześcijanina pozostaje zobowiązanie do posłuszeństwa Bożemu słowu. Interpretację trzecią można byłoby nazwać typologiczną. Cytaty z Powtórzonego Prawa pierwotnie skierowane są do Izraela doświadczanego 40 lat na pustyni. Przez uleganie pokusom Izrael nie okazał się „synem Jahwe”. W przeciwieństwie do Izraela Jezus przez swe posłuszeństwo Bogu okazał się prawdziwym Synem Bożym. Powyższe interpretacje najczęściej nie są stosowane rygorystycznie oddzielnie, ale raczej łączone i odpowiednio modyfikowane.⁷

Słowa wprowadzenia (w. 1: „Wtedy Duch wyprowadził Jezusa na pustynię...”) nawiązują do opowiadania o chrzcie. Duch, który wtedy został dany Jezusowi, prowadzi Go teraz na pustynię.⁸ W rozumieniu ewangelisty idzie zapewne o pustynię Judzką na zachód od Jordanu oraz M. Martwego. Wzmianka, że to Duch prowadzi Jezusa na miejsce kuszenia pochodzi stąd, że w rozumieniu biblijnym Bóg zawsze jest ostateczną przyczyną wszelkich wydarzeń. Diabeł nie jest nigdy równorzędnym przeciwnikiem Boga. Zgodnie z judaistycznymi, chrześcijańskimi, perskimi i egipskimi przekonaniem, pustynia miała być miejscem przebywania złych duchów, niebezpiecznym obszarem poza granicą życia społeczności.⁹ Pustynia jako miejsce pokus kieruje uwagę ku dziejom narodu izraelskiego, o którym powiedziano, że Bóg prowadził go przez czterdzieści lat przez pustynię, aby doświadczyć, „co jest w jego sercu, czy chce dochować Przymierza czy nie”.¹⁰ Jakkolwiek więc Duch prowadzi na pustynię – tym, kto kusi, jest diabeł.¹¹ Za każdym razem pojawia się czasownik: $\pi\epsilon\iota\rho\acute{\alpha}$ ζω. I za każdym razem Jezus odpowia-

⁷ Zob. A. Paciorek, *Q – Ewangelia Galilejska*, s. 255 n.

⁸ Pustynia jako miejsce próby zob. W. R. Stegner, *Wilderness and Testing in the Scrolls and in Mt 4,1-11*, BR 12 (1967), s. 18-27; zob. także: S. Talmon, *The „Desert Motif” in the Bible and in Qumran Literature*, w: *Biblical Motifs*, A. Altman (ed.), Cambridge 1966, s. 43 nn.

⁹ Por. Kpł 10,10; Tb 8,3; 2 Bar 10,8; Mt 12,43 = Łk 11,24 i in.

¹⁰ Pwt 8,2.

¹¹ Por. Mt 13,39 i 25,41. Szatan jako kusiciel poza ewangeliami zob. 1 Kor 7,5; Ap 2,10. Także w Hbr 2,18 wzmianka o cierpieniu i kuszeniu Jezusa poprzedzona jest wzmianką o szatanie (2,14).

da odwołując się do argumentu skrypturystycznego. Jak widać, tło wydarzenia w stosunku do poprzedniego opisu chrztu uległo gruntownej zamianie. W miejsce otwartego nieba nad Jordanem, ciemna potęga zła na pustyni. Związek ideowy jednak pomiędzy tymi dwoma wydarzeniami istnieje. To właśnie w opisanym teraz wydarzeniu okaże się na czym polega Boże synostwo i co to znaczy być dzieckiem Bożym. Według zakładanej tutaj „psychologii”, pokusa nie powstaje we wnętrzu człowieka, ale jest wprowadzana z zewnątrz, przy czym nie mała rolę odgrywają zmysły. Poza tym kuszony jest nie grzesznik ale człowiek sprawiedliwy.¹²

W opisie Mateusza pokusa zjawia się po okresie postu, u Łukasza podczas okresu czterdziestu dni. Post Jezusa trwa czterdzieści dni i czterdzieści nocy. Mateusz tutaj odchodzi od swych źródeł, które podają „czterdzieści dni” dodając „i nocy” Post jest rozumiany nie tyle jako przygotowanie na próbę, ale raczej jako przygotowanie na przyjęcie Bożego objawienia. Możesz zanim otrzymał Prawo od Jahwe, nie jadł, ani nie pił przez czterdzieści dni i czterdzieści nocy (Pwt 9,9.18; Wj 34,28). Podobnie Eliasza (1 Krl 19,1-8) pościł czterdzieści dni i czterdzieści nocy. Wzmianka o poście oraz odczuwaniu głodu wskazuje ogólnie na ludzką naturę Jezusa. Okres czterdziestu dni w judaistycznej tradycji jest związany nierzadko z cierpieniem lub karą. Szczególnie znamienna jest wypowiedź: „...twój Bóg prowadził cię przez te czterdzieści lat na pustyni, aby cię utrapić, wypróbować i poznać, czy strzeżesz jego nakazu... Utrapił cię, dał ci odczuć głód...”¹³ Podobieństwo z Mt 4,1-2 jest wyraźne. Wydaje się zatem, że owe czterdzieści dni z życia Jezusa odpowiada czterdziestu latom, podczas których Izrael był doświadczany na pustyni.

Tradycja czterdziestodniowego postu Jezusa stała się podstawą dla chrześcijańskiej praktyki czterdziestodniowego postu wprowadzonego od czasu soboru Nicejskiego (V kanon). Paralelizm do postu w innych religiach, jeśli taki istnieje (np. czterdziestodniowy post Buddy), nie należy objaśniać zależnością, ale naturalnym podobieństwem. Religijni przywódcy pościli długi czas a czterdzieści dni stanowiło okrągłą liczbę (starożytni nie odczuwali skrępowania ścisłą chronologią).¹⁴ Uwaga o odczuwaniu głodu stanowi wprowadzenie do pierwszego kuszenia.

Od dawna Izraelici uznawali pustynię za miejsce Bożego objawienia. Spodziewano się, że Bóg w czasach eschatologicznych ponowi swoje wielkie dzieła z okresu wyjścia z Egiptu.¹⁵ Według rabinów przyszły Mesjasz ma ponowić znak manny. Diabeł wzywa zatem Jezusa, aby w zaistniałej sytuacji braku pokarmu, naśladując dość znane wówczas próby ponowienia cudów okresu wyjścia, objawił swoje Synostwo Boże zamieniając kamienie w

¹² Por. Mt 16,1;19,3; 22,34-35, gdzie żydowscy przywódcy wystawiają Jezusa na próbę.

¹³ Pwt 8,2-3.

¹⁴ Por. E.J. Bickermann, *The Cambridge History of Judaism*, W.D. Davies, L. Finkelstein (ed.), Cambridge 1984, s. 69

¹⁵ Flawiusz, *De bello judaico*, 7.

chleb. Liczba mnoga (kamienie / chleby), zdaje się wskazywać nie tyle na zaspokojenie indywidualnego głodu, ile na nakarmienie tłumów, czyli o powtórzenie cudu manny na pustyni. Pierwsze słowo Kusiciela: jeśli (εἰ) może oznaczać, że szatan zaprzecza Bożemu synostwu Jezusa, albo że w nie powątpiewa, albo pragnie wzbudzić wątpliwości w Jezusie, albo też uznając Boże synostwo Jezusa otwarcie stawia czoło Jezusowi. Najbardziej prawdopodobne jest to ostatnie. Szatan uznaje, że Jezus jest eschatologicznym posłańcem Boga na świat. Jego słowa mają za cel odwieść Jezusa od Jego posłuszeństwa Ojcu, mają zachęcić, aby na własną rękę i z własnej inicjatywy posłużył się swym synostwem. Krótko mówiąc pragnie zachęcić Jezusa do zatroszczenia się o siebie bez odwoływania się i liczenia na Ojca, pragnie złamać zaufanie Jezusa do Ojcowskiej o troski i w ten sposób wpłynąć na bieg dziejów zbawienia.

Podjęcie wezwania zmieniłoby okoliczności i warunki, w których Bóg postawił Jezusa. W celu zaspokojenia głodu Jezus postawiłby własną wolę ponad wolę Ojca. Byłby to ten sam grzech, któremu ulegli Izraelici wędrujący przez pustynię: w obliczu głodu zaczęli szemrać przeciwko Jahwe.¹⁶ W miejsce pełnienia jedynie woli Ojca, Jezus podejmowałby działanie dla siebie.

Doświadczając głodu Jezus nie powtarza grzechu Izraela z pustyni. Syn Boży i Mesjasz nie nakazuje ani nie ponagla Boga. Syn Boży jest posłuszny Ojcu. Na wezwanie Kusiciela Jezus odpowiada cytatem z Pwt 8,3b. Cytat zaczerpnięty jest z LXX z nieznacznymi modyfikacjami. W TM znajdujemy: „ale wszystkim, co pochodzi z ust Bożych” Mateusz uściśla podążając za LXX: „ale każdym słowem, które pochodzi z ust Bożych” W ten sposób Mateusz uzupełnia krótszą wypowiedź Łk: „nie samym chlebem żyje człowiek” zgodnie z swą naczelną ideą o posłuszeństwie Bożemu słowu. To rozszerzenie w stosunku do Łukasza ukazuje Jezusa jako wzór posłuszeństwa Bożemu słowu. Odpowiedź Jezusa nie jest zatem – jak widać – odpowiedzią autonomiczną, ale przywołaniem tekstu biblijnego. Tekst ten nie jest tekstem mesjańskim, ale antropologicznym, tzn. Jezus pojmuje siebie i pragnie pozostać posłusznym i wiernym Bogu człowiekiem. Idea posłuszeństwa pojawia się w wypowiedzi Jezusa zapisanej u Jana: „Moim pokarmem jest pełnić wolę Tego, który Mnie posłał”¹⁷ Odpowiedź, jaką daje Jezus – Syn Boży Kusicielowi, jest zarazem przypomnieniem chrześcijanom, że troski o sprawy materialne nie zajmują wysokiego miejsca na liście priorytetów ucznia Chrystusowego i dziecka Bożego.

Porządek dwóch ostatnich pokus u Mateusza jest odwrotny niż u Łukasza. Większość komentatorów uznaje Mateuszowy porządek jako pierwotny. Przemawia za tym przypuszczenie, że pokusy dotyczące synostwa Bożego pierwotnie występowały razem. Poza tym, najbardziej bluźniercza pokusa („oddasz mi pokłon”) w sposób najbardziej naturalny sytuuje się na końcu. Wreszcie Łukasz najprawdopodobniej przesunął temat świątyni na koniec ze

¹⁶ Por. Pwt 8,2-3; Wj 16,2-4.

¹⁷ J 4,34; por. 6,35.

względu na miejsce jakie w swojej ewangelii przypisuje świątyni. Pokusa z miejsca świątynnego stanowi w opowiadaniu Łukasza kulminację.¹⁸

Wprowadzenie do drugiej i trzeciej pokusy jest nieco odmienne. O ile za pierwszym razem diabeł przystępuje do Jezusa, tym razem zabiera Go i przenosi. Miejscem wydarzenia jest Święte Miasto, czyli Jerozolima. Niekiedy sądzono, że idzie tu o wizję¹⁹ albo cudowne przeniesienie.²⁰ Czasownik: παραλαμβάνω oznacza także: zaprosić. Niejasne jest znaczenie słowa πτερύγιον (dimin. od πτέρυξ = skrzydło). Niektórzy rozumieją pod tą nazwą wschodni róg południowej ściany świątyni, o którego wysokości wspominał Józef Flawiusz²¹ inni – dach świątyni, na którym według tradycji rabinackiej miał się ukazać Mesjasz,²² albo nadproże (architraw) bramy świątyni.²³ Niektórzy uważają, że jest to aluzja do skrzydeł z Psalmu 91,4: „Okryje cię swymi piórami i schronisz się pod Jego skrzydła”,²⁴ a zatem do psalmu, który cytuje Mateusz.²⁵ Świątynia była rozumiana jako miejsce szczególnej opieki Bożej.²⁶

W pierwszej pokusie diabeł zachęca do zatroszczenia się o pokarm posługując się mesjańską mocą Syna Bożego. Teraz proponuje wystawić się na śmiertelne niebezpieczeństwo w celu zobowiązania Boga do cudownego uratowania. Ten jedyny raz diabeł uzasadnia pokusę cytatem skryptury-stycznym wskazując, że jego propozycja zgadza się z wolą Boga (Ps 91,15). Tekst jest dobrze dobrany, ponieważ Jezus należy do tych ubogich i sprawiedliwych, którzy w psalmach wyrażają swą pełną ufność w Bożą pomoc w trudnościach. Cytat odpowiada brzmieniu LXX. Brak tylko dopowiedzenia: „na wszystkich Jego drogach” Być może brak ten wynika stąd, że opieka Boga odnosi się do tego, kto postępuje po drogach Boga, tzn. w posłuszeństwie Bożej woli. Pomijając te słowa diabeł pragnie – być może – zafałszować sens Pisma. Ale możliwe jest także, że pominięcie powyższych słów, zwłaszcza że brak ich także u Łukasza, nie ma szczególnego znaczenia. Wielu komentatorów wskazuje, że jest to pokusa mesjańska. Diabeł sugeruje Jezusowi, aby dokonał jakiegoś cudownego znaku i w ten sposób objawił się Izraelowi.²⁷ Późniejsze świadectwa judaistyczne sugerują, że Mesjasz objawił się w świątyni.²⁸ Jednakże w całym opowiadaniu o Miejscu Świętym w Jerozolimie nie ma wzmianki o obecnych tam ludziach, którzy mogliby ob-

¹⁸ Por. szerzej W.D. Davies, D.C. Allison, *The Gospel according to Saint Matthew (ICC)*, Edinburgh 1988, I, s. 364.

¹⁹ Teodor z Mopswestii, PG 66,721a.

²⁰ Por. Dz 8,39-40; Klemens Al., *Stromata*, 5,11,77.

²¹ Ant 15,11.5.

²² Str.Bill 1,151.

²³ N. H y l d a h l, *Die Versuchung auf der Zinne des Tempels (Matth 4,5-7 = Luk 4,9-12)*, ST 15 (1961), s. 113nn.

²⁴ B. G e r h a r d s o n, *Testing*, 59

²⁵ Mt 4,6 (Ps 91,11-12).

²⁶ Por. Wj 21,12-14 i Ps 61,4-5; 91.

²⁷ Mk 8,11.

²⁸ Pesiq.Rab 36.

serwować niezwykle objawienie się Mesjasza. Z tego powodu tej pokusy nie należy – jak się wydaje – interpretować w odniesieniu do oczekiwań mesjańskich. Przedłożona pokusa stawia pytanie, jak Jezus zechce wykorzystać swą moc Syna Bożego. Otóż Jezus dokonuje cudów jedynie w służbie Bożym zamiarom. Taka właśnie będzie odpowiedź Jezusa.

Rzucając się z wysokości świątyni Jezus – w rozumieniu kusiciela – da okazję Ojcu do wykazania, jak wiarygodne są Jego obietnice.²⁹ W podobny sposób Izrael wystawiał Jahwe na próbę domagając się w Massa, aby Bóg okazał swą bliskość Izraelowi dostarczając wody do picia w potrzebnych ilościach³⁰ Jezus jednak „zna Ojca” i wie że nie jest wolą Ojca sprawdzanie wiarygodności Jego obietnicy. Odpowiada zatem przecząco na zachętę wezwania na pomoc aniołów. Cytat przywołuje dokładnie: „Nie będziesz wystawiał na próbę Pana, Boga swego”.³¹ W oryginalnym swym kontekście wypowiedź ta dotyczy czasów wędrówki Izraelitów przez pustynię i narzekania na brak wody. Jeśli jednak Izrael uległ pokusie na pustyni, Jezus pragnie pozostać posłusznym woli Ojca.³² To posłuszeństwo odnosi się do całego życia Jezusa. W chwili pojmania Jezus rezygnuje z przywołania Aniołów na pomoc, ale pozostaje posłuszny słowom Pisma. Także uczeni w Piśmie, którzy zwracają się do Jezusa na krzyżu słowami: „Jeśli jesteś Synem Bożym...” (27,40) i wzywają do dokonania jakiegoś niezwykłego czynu, nie otrzymają jakiegokolwiek odpowiedzi. Druga pokusa wskazuje zatem na posłuszeństwo Syna Bożego w całym jego ziemskim życiu, a zwłaszcza w chwilach Męki.

Druga pokusa również zawiera odniesienie do wiernych. Uleganie tej pokusie może wyrażać się w usiłowaniu czynienia cudownych znaków pozbawionych znaczenia poza zapewnieniem sobie wiarygodności lub jakichś innych korzyści. Może wyrażać się także w tym, że człowiek próbuje sprawdzać Boga jak towar. Taki człowiek nigdy nie będzie należał do tych, którzy posłuszenie przyjmują Jego wolę.

Miejszem trzeciej i ostatniej pokusy jest wysoka góra. Diabeł ukazuje Jezusowi „wszystkie królestwa świata”.³³ Celem pokusy było oderwanie Jezusa od wyłącznej służby Ojcu poprzez uczynienie Go „adoratorem” diabła. Pogląd, że Szatan może zaofiarować Jezusowi królestwa świata harmonizuje z pesymizmem zwłaszcza późnej starożytności. Zakłada bowiem, że „to wszystko” (ταῦτα πάντα) znajduje się we władzy szatana, „księcia tego

²⁹ Por. Ps 91,11-12.

³⁰ Pwt 6,16; Wj 17,1-7.

³¹ Pwt 6,16 (LXX).

³² G. B a u m b a c h, *Das Verständnis des Bösen in den synoptischen Evangelien* (ThA 19), Berlin 1963, s. 105-111.

³³ W Pwt 3,27; 34,1-4 czytamy, że Mojżesz ze szczytu góry Pisga spoglądał we wszystkich kierunkach i widział ziemię, do której nie miał wejść. Nie jest pewne, czy można tutaj dopatrywać się kolejnego przejawu paralelizmu: Mojżesz / Jezus w ewangelii Mateusza. W ten sposób m.in. np. B. G e r h a r d s o n, *Testing*, s. 62-64; J. D u p o n t, *Versuchungen*, s. 296n.

świata”.³⁴ Ukazując wszystkie królestwa świata diabeł obiecuje je za cenę oddania pokłonu. Złem nie jest cel, tj władza nad królestwami; według Ps 2 Syn otrzymuje narody w dziedzictwo. Złem są środki do celu, a mianowicie poddanie się szatanowi. W słowach trzeciej pokusy brak jest słów: „Jeśli jesteś Synem Bożym...” Jest tak zapewne z tego powodu, że kusiciel proponuje podporządkowanie się komuś, kto nie jest Ojcem Jezusa. Ów akt poddania się przywołuje na pamięć bałwochwalstwo Izraela na pustyni. Jezus kuszony jest podobnie. Szatan domaga się tego, co Jezus otrzymał od Mędrców. Ewangelista jest jednak przekonany, że od chwili przyjścia Syna Bożego na ziemię, władza szatana została powalona (12,22-30), a Bóg postanowił przekazać Jezusowi władzę nad światem. Góra w Mt 4,8-9 tworzy najwyraźniej inkluzję z górą w Mt 28,16-20. Na pierwszej górze diabeł ofiaruje Jezusowi wszystkie królestwa świata i ich chwałę za cenę oddania mu pokłonu. Na drugiej – Jezus odebrawszy pokłon ze strony uczniów oświadcza, że dana jest Mu wszelka władza na niebie i na ziemi. Obydwa teksty znamionują początek i koniec ziemskiej działalności Jezusa. Jezus odrzuca pokusę pójścia drogą chwały i autorytetu (4,8-9) obierając drogę posłuszeństwa i cierpienia. I ona właśnie, droga posłuszeństwa i pokory prowadzi do zwycięstwa i chwały.

Wielu komentatorów przyjmuje polityczno-mesjański charakter tej pokusy.³⁵ W trakcie tej pokusy odrzucony byłby ideał Mesjasza zelotów. Ściśle biorąc pokusa nie polega na fałszywym obrazie Mesjasza, ale na możliwości otrzymania władzy nad światem za cenę oddania pokłonu szatanowi. Ta pokusa obejmuje istotę pokus skierowanych do Jezusa i wszystkich w ogóle pokus. Podobnie jak przy upadku Adama i Ewa (Rdz 3,1-7) rzecz dotyczy wyboru pomiędzy wolą Boga i wolą szatana, co pośrednio zawsze zawiera oddanie czci Bogu albo szatanowi. Wtedy to szatan zajmuje miejsce Boga.

Przy końcu trzeciej pokusy Jezus rozkazuje szatanowi: „Idź precz”³⁶ Jezus wybiera drogę posłuszeństwa Ojcu. Zadanie, które Jezus otrzymał do wykonania od Ojca powinno być osiągnięte na drodze wyznaczonej przez Ojca, tzn. na drodze krzyża. Odrzucenie krzyża byłoby postawieniem się po stronie diabła. Jezus podejmuje tę drogę i po raz trzeci przywołuje słowa z Pwt (6,13). Cytat pochodzi z LXX z drobnymi zmianami. W miejsce: „będziesz się lękał” Mateusz wstawia „będziesz oddawał pokłon” oraz „samemu” przed „będziesz służyć” Starotestamentalny tekst nawiązuje do wydarczenia złotego cielca. Jezus Syn Boży nie powtarza czynu Izraela. Odrzuca ofiarowane królestwa świata oraz ich chwałę.

Chrześcijanom trzecie kuszenie powinno uzmysłwić, że Bóg jedynie jest godzien czci. Opowiedzenie się za Jezusem jest zarazem opowiedzeniem

³⁴ J 12,31 por. 2 Kor 4,4; J 12,31; 14,30; 16,11.

³⁵ J. G n i l k a, dz. cyt., s. 90.

³⁶ Tekst zachodni (D it) a także sy^c dodają: *ὀπίσω μου* – prawdopodobnie pod wpływem Mt 16,23. Gdyby natomiast powyższa lekcja należała do tekstu oryginalnego, trudno byłoby zrozumieć powody, dla których miałyby zostać usunięta (por. TCGNT, 11).

się za właściwym kultem. Każde inne stanowisko jest oddawaniem czci kusicielowi i Przeciwnikowi. Istnieje tylko jedno Królestwo Boże. Jezus mówi o nim w błogosławieństwach (5,3nn). Jakiegokolwiek inne rywalizujące królestwo jest królestwem szatana. Pomiedzy tymi dwoma nie ma neutralności.

Werset rozpoczyna Mateusz swym ulubionym: wtedy (τότε). Pierwsza połowa wersetu zaczerpnięta jest z Q, druga natomiast z Marka. W konsekwencji skutek kuszenia zarysowany jest w podwójny sposób. Diabeł oddał się – aniołowie przystępują i usługują. Słowo „usługiwać” posiada tutaj prawdopodobnie znaczenie dosłowne usługiwania przy stole.³⁷ Aniołowie podają Jezusowi posiłek, którego nie zechciał zapewnić własną mocą idąc za sugestią szatana. Pojawienie się aniołów zdaje się podkreślać jeszcze raz prawdziwe Boże synostwo Jezusa.

III.

Wzór Syna Bożego. Podobnie jak adoptowany syn Boży – Izrael poddany był przez czterdzieści lat próbie na pustyni, tak Jezus – Syn Boży poddany był próbie u początków swej działalności. W przeciwieństwie do Izraela, który zawiódł ulegając pokusom, Jezus okazał pełne zaufania posłuszeństwo Ojcu. W ten sposób stał się przykładem posłuszeństwa woli Ojca, pomimo pokus i za cenę wyrzeczenia. Swe zadanie Jezus wypełnił na drodze pokory, służby i cierpienia nie zaś w tryumfu, władzy i autorytetu. Synostwo Boże chrześcijan powinno wyrazić się podobnie w pełnym posłuszeństwie woli Boga pośród trudności i pokus. Owe doświadczenia i pokusy, choć są różne od tych, przed którymi stanął Jezus, także wymagać będą ofiary oraz posłuszeństwa woli Bożej. Ono bowiem tzn. posłuszeństwo woli Ojca jest oznaką prawdziwego ucznia Jezusowego.

Ograniczona moc zła. W ewangelii Mateusza szatan pojawia się nierzadko.³⁸ Zawsze doznaje jednak porażki. Tak było za pierwszym razem, kiedy w starciu z Jezusem doznaje całkowitego niepowodzenia³⁹ Ewangelia ukazuje w ten sposób ograniczoność potęgi zła. Zdemaskowane moce zła doznają porażki w obliczu Syna Bożego oraz w obliczu członków Kościoła pełniących wolę Ojca.

Dzieje interpretacji. W starożytności spore trudności sprawiał fakt, że Jezus w ogóle był kuszony. Opowiadanie objaśniano zatem odwołując się do dwóch naturach w Jezusie. Pokusy i głód odnosiły się do Jezusa jako człowieka, fakt natomiast czterdziestodniowego postu wskazuje na Jezusa jako Syna Bożego.⁴⁰ Jezus zwycięża szatana jako Bóg.⁴¹ Dla chrystologii o ten-

³⁷ Por. Mk 8,15; 25,44; Łk 22,27; J 12,2; Dz 6,2.

³⁸ Mt 4,23; 8,16.28; 9,32; 12,22; 13,39; 15,22; 17,18.

³⁹ Kiedy indziej czytamy o wypędzaniu złych duchów z opętanych. Kiedy znowu Piotr pozwala się użyć jako narzędzie szatana, zostaje on natychmiast zdemaskowany i odrzucony (Mt 16,22).

⁴⁰ Np. O r y g e n e s, *Hom in Luc* 29.

⁴¹ C y r y l A l. *In Luc* 4.

dencjach monofizyckich trudno było wyjaśnić fakt kuszenia Jezusa. Odpowiedź szła w tym kierunku, że poprzez pokusy diabeł zamierzał dowiedzieć się, czy Jezus jest rzeczywiście Synem Bożym i Mesjaszem. Ludzka natura stała się zasłoną, która dezorientowała szatana.⁴²

Chrystologia antiocheńska trafnie odczytując intencje Mateusza podkreślała posłuszeństwo Jezusa. Dość rozpowszechniona była interpretacja pokus Jezusa jako pokus „drugiego Adama” przeciwstawianych pokusom pierwszego Adama. Jezus zwycięża szatana przez własne wyrzeczenie (głód), przez pokorę (narożnik świątyni) oraz przez posłuszeństwo Bożym przykazaniom.⁴³ Przeciwstawianie pokus Adama i Chrystusa podkreśla ludzką naturę Chrystusa i prowadzi ku parenezie.⁴⁴

DIE VERSUCHUNG JESU IM MATTHÄUSEVANGELIUM (4,1-11)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Versuchungserzählung, die im Matthäusevangelium unmittelbar der Taufe Jesu folgt (4,1-11) scheint eine klare Antwort zu sein, und zwar auf die Frage, wie benimmt sich Gottes Sohn, wie benimmt sich Der, in dem Gott das Gefallen gefunden hatte. Im Artikel wird diese Antwort, die, wie gesagt, in Mt 4,1-11 vorgestellt worden ist, näher erklärt. Zuerst wird die litterarische Problematik der Perikope gehandelt (I), dann versucht der Autor theologische Bedeutung der Perikope näher zu zeigen (II), um endlich ihre theologisch-kerygmatische Aspekte nachzuweisen (III).

⁴² Grzegorz Nyssy, *OratCat M* 26,1.

⁴³ Ireneusz, *Adversus haereses*, 5,21.

⁴⁴ U. Luz, *Das Evangelium nach Matthäus*, EKK NT, I-1, Neukirchen – Vluyn, ⁴1997, s. 165 n.